

Participatie op de drugsvrije afdeling in de gevangenis van Hasselt

Op de drugsvrije afdeling in de gevangenis van Hasselt is het niet vreemd dat de gedetineerden zelf initiatief nemen en een stem hebben in de organisatie van het leefregime. Samen met het personeel en de directie geven zij vorm aan de uitbouw van deze specifieke afdeling binnen de gevangenis. Een van hen is Herman, die al vier jaar op de afdeling verblijft en een actieve rol opneemt in de organisatie van activiteiten. We interviewden hem samen met Nele Vanderstraeten, functionaris sport & cultuur. Naast de organisatie van sportieve en culturele activiteiten voor alle gedetineerden, ondersteunt zij de gedetineerden van deze afdeling bij de organisatie van een vrijetijdsaanbod.

DVA Hasselt © De Rode Antraciet

Wat maakt de DVA (drugsvrije afdeling) zo anders dan een 'gewone' afdeling binnen de gevangenis?

Nele: De DVA bestaat intussen al vijf jaar. Ze is ontstaan vanuit het idee om binnen de gevangenis ook een drugsvrije setting te creëren, want drugs zijn helaas alomtegenwoordig binnen de gevangensmuren. Gedetineerden maken vrijwillig de keuze om op deze afdeling te verblijven en er wordt regelmatig getest op drugsgebruik. Intussen is de DVA uitgegroeid tot een afdeling waarin actief wordt gewerkt rond drugsproblematiek. Er verblijven gemiddeld tussen de 25 en 27 gedetineerden. Ook het gevangenispersoneel is heel sterk betrokken. Ze kregen extra opleiding en hebben ook een veel actievere rol dan louter een bewakingsfunctie.

Herman: De 'cheffen' staan veel dichterbij dan op een gewone afdeling. Als je problemen hebt, kan erover gepraat worden. De afstand is minder groot. Katarsis (Centrum voor verslaafdenzorg) komt ook naar de afdeling om begeleiding te voorzien en er wordt onderling tussen de gedetineerden over drugsproblemen gepraat. Binnen het leefregime zijn bepaalde zaken verplicht en je krijgt bepaalde taken. Maar we mogen ook meebeslissen, bijvoorbeeld over welke zaken er nodig zijn voor de keuken. Men vraagt ons regelmatig hoe bepaalde dingen beter kunnen. Er is ook een bewonersoverleg waarbij een afvaardiging van gedetineerden maandelijks samenzit met directie en personeel. Daar worden onze vragen besproken en bekijkt de directie wat ze kunnen doen.

Hoe belangrijk is de betrokkenheid van het personeel voor het draagvlak om gedetineerden actiever te laten participeren?

Nele: Die is essentieel! Participatief werken met personeel of met gedetineerden kan je niet los van elkaar zien, zij hebben elkaar nodig. Het viel bijvoorbeeld op dat tijdens het voorjaar, met het wegvallen van veel aanbod omwille van corona, de afstand tussen personeel en gedetineerden opnieuw groter werd. De vertrouwde relaties werden abrupt afgebroken en het wantrouwen naar elkaar werd groter. Bij de heropstart van het normale leven op de DVA werd het leefklimaat weer een stuk beter. Participatief werken met zowel personeel als gedetineerden heeft voor mij een duidelijk effect op leefklimaat en onderlinge relaties.

“
Participatief werken met zowel personeel als gedetineerden heeft voor mij een duidelijk effect op leefklimaat en onderlinge relaties.

Herman, hoe ervaar jij de relatie met het bewakingspersoneel op de DVA?

Herman: Het opendeurregime maakt een groot verschil. Op een gewone afdeling moet je op een knopje duwen op cel en moet je wachten tot er iemand komt. Het winket gaat dan open maar de deur blijft wel dicht. Hier op de DVA kan je zelf naar het aanwezige personeel gaan of komen ze naar je cel. Er is meer ruimte voor gesprek en de betrokkenheid van het personeel is veel zichtbaarder.

Hoe is het participatietraject rond invulling van vrije tijd door en voor gedetineerden precies ontstaan?

Nele: Bij het ontstaan van de afdeling werden er activiteiten voorzien door verschillende professionele diensten o.a. door onze eigen organisatie. Omwille van beperkte tijd en andere prioriteiten werden deze activiteiten in de loop van de tijd niet meer of maar heel beperkt georganiseerd. Vanuit deze situatie ontstond het idee om de vrijetijdsactiviteiten door de gedetineerden zelf te laten organiseren en begeleiden.

Hoe gaat dat concreet in zijn werk?

Herman: We komen samen onder begeleiding van Nele en luisteren naar elkaars ideeën. We werken deze dan uit en komen hiervoor om de twee weken samen. Zo heb ik bijvoorbeeld een schaaktornooi georganiseerd: deelnemers aanspreken, een toernooischema opmaken enz.

Nele: We starten inderdaad altijd met iedereen samen te zetten en te duiden dat we op hen rekenen om het vrijetijdsaanbod op de DVA in te vullen. Dan starten we in kleine groepen met een brainstorm waar iedereen zijn ideeën kan delen. Alle ideeën worden vervolgens in grote groep besproken, geclusterd en getoetst op haalbaarheid. Dat levert altijd interessante en leerrijke discussies op.

Wat is mogelijk binnen de gevangeniscontext? Wat is mogelijk op korte en wat op langere termijn? Dit jaar hebben we dat wel op een andere manier moeten aanpakken omdat we omwille van corona maar in groepjes van 4 mochten werken. Het vroeg een creatievere aanpak maar we zijn wel blij dat het toch gelukt is. Een stemronde bepaalt welke vier thema's of activiteiten verder uitgewerkt worden. Per thema moet zich aantal gedetineerden verantwoordelijk stellen. De activiteiten worden dan verder uitgewerkt in kleine groepen.

“
Er is meer ruimte voor gesprek en de betrokkenheid van het personeel is veel zichtbaarder.

“
Het is vooral een belangrijk leerproces voor hen. Dat maakt het ook zo boeiend.

Herman: Ik vind dat we binnen die activiteiten veel zelf kunnen beslissen, die vrijheid hebben we wel. De samenwerking met de medegedetineerden verloopt over het algemeen goed maar brengt soms ook wel chaos en drukte mee. De medegedetineerden die deelnemen aan onze activiteiten hebben er wel plezier aan. Ook in 2020, ondanks corona, hebben we verschillende activiteiten georganiseerd: het kerstfeestje, een pokertornooi, samen koken, bordspelen, filmavonden, een videogametornooi.

Nele, wat is jouw rol dan precies in dit participatief proces?

Nele: Het traject wordt door mij en meestal een stagiair in goede banen geleid. Afgelopen jaar heeft ook Danny, een beambte van de DVA, zich vrijwillig kandidaat gesteld om het proces mee te begeleiden. We ondersteunen gedetineerden vooral bij het structureren van een activiteit: wat moet er gebeuren? Door wie? Tegen wanneer? Danny is hier echt een heel grote meerwaarde. Als beambte is hij vaak aanwezig op de afdeling en gedetineerden kunnen hem vlot aanspreken. Maar al bij al vind ik dat de gedetineerden vrij zelfstandig

aan de slag gaan. Ze hebben ook een eigen pc waar ze zaken kunnen voorbereiden. Het is vooral een belangrijk leerproces voor hen. Dat maakt het ook zo boeiend. Ik zorg ook voor de communicatie met de gevangenis en de directie. Ik hou hen op de hoogte van waarmee we bezig zijn, hoe de planning eruitziet. Maar het zijn wel de gedetineerden die het volledige voorstel uitwerken, organiseren en begeleiden.

Herman: Die ondersteuning is zeker belangrijk. Als je ons volledig los zou laten komt het niet goed volgens mij. Er zijn altijd wel dingen waar wij niet aan denken.

Herman, op welke activiteit ben je het meest trots? En welke activiteit zou je ooit nog graag organiseren op de DVA?

Herman: Een eigen quiz maken was echt leuk! Niemand was verplicht om deel te nemen maar iedereen van de DVA was er, er was echt een heel goede groepssfeer. En ik droom ervan om iets rond muziek te doen. Een muziekgroep samenstellen met medegedetineerden uit de DVA misschien. Ik probeer er nu al mensen voor warm te krijgen, maar het vraagt wel veel tijd.

Nele en Herman vertellen

Motiveren van mensen doe ik wel graag en kan ik goed. Als we rondgaan om medege-detineerden in te schrijven voor een activiteit hoor ik soms: 'Dat is niets voor mij'. Dan geef ik extra uitleg en probeer ik ze te motiveren om het toch een keer te proberen.

Wat zijn de knelpunten waar je binnen dit participatietraject op botst?

Herman: Qua betrokkenheid is er altijd nog vooruitgang mogelijk. Ik zit hier intussen al vier jaar en heb zelf een aantal plannen die ik graag zou uitwerken. Ik weet niet of iedereen ervoor open staat maar het zou de groep wel sterker maken. Niet alleen de groep van gedetineerden maar de ganse groep van cheffen én gedetineerden.

Nele: De nodige tijdsinvestering is soms een knelpunt. En de afhankelijkheid van een begeleider blijft groot omdat gedetineerden een aantal zaken niet zelf in handen kunnen nemen, zoals info opzoeken op internet of aankopen doen. Ook zijn de verwachtingen van de gedetineerden soms heel ambitieus. Op zich is dat heel goed en positief, maar bepaalde zaken kunnen we niet waarmaken omwille van de gevangeniscontext. Dan moeten we gedetineerden bij het begin al wat teleurstellen en vragen om hun ideeën bij te sturen.

En wat zijn de succesfactoren?

Herman: Vooral de samenwerking met het personeel en de vlotte onderlinge communicatie.

Nele: Personeel en directie die achter het initiatief staan is cruciaal. De aanwezigheid van de nodige infrastructuur en mogelijkheden op de DVA om activiteiten voor te bereiden is een tweede voorwaarde. De kleinschaligheid is hierbij een extra troef. In een klassiek regime is het bijvoorbeeld niet mogelijk dat gedetineerden ergens gaan samenzitten om iets voor te bereiden, op de DVA is dit wel mogelijk.

“
Als we rondgaan om medege-detineerden in te schrijven voor een activiteit hoor ik soms: 'Dat is niets voor mij'. Dan geef ik extra uitleg en probeer ik ze te motiveren om het toch een keer te proberen.

“

We zijn gestart met een kwaliteitspel om gedetineerden bewuster te maken van hun positieve kanten.

Wat is de concrete meerwaarde van dit participatietraject?

Nele: In eerste instantie heeft deze manier van werken een grote output aan activiteiten die er voorheen niet waren op de DVA. In plaats van externe partners te zoeken om een aanbod te doen, nemen de gedetineerden nu zelf initiatief. Het zorgt ook voor een betere sfeer op sectie: door samen te werken zijn de relaties tussen gedetineerden en personeel maar ook tussen gedetineerden onderling een stuk beter. De ruimte om verantwoordelijkheid te nemen biedt ook leermogelijkheden aan de gedetineerden: hoe maak ik een planning op, hoe werk ik samen met medege-detineerden, hoe ga ik om met feedback?

Herman: Door samen activiteiten te organiseren en dingen te doen leren we elkaar als medege-detineerden beter kennen. Daarnaast heb ik ook meer geduld gekweekt:

ik wil soms veel te rap gaan of wil alles zelf doen, maar zo werkt het niet. Ik neem graag de leiding, maar kan intussen ook een stap terugzetten. Dat zijn toch zaken die je ontdekt door te participeren.

Binnen onze werking gaan we de komende jaren verder inzetten op participatie via het project 'Count me in! Active participation in prisons' (zie kadertekst). Op welke manier zou jij het bestaande traject op de DVA graag verder uitbouwen?

Nele: Volgens mij kunnen vrijwilligers een belangrijke rol spelen in de praktische begeleiding. Ik zou het erg interessant vinden om de mogelijkheden hierrond te verkennen. Ook het idee om gedetineerden zelf of het bewakend personeel een meer begeleidende rol te laten opnemen, is de moeite om te onderzoeken. Daarnaast zou ik nog meer willen werken rond de talenten van de gedetineerden bij dit participatief traject. We zijn al gestart met een kwaliteitspel om gedetineerden bewuster te maken van hun positieve kanten. Ten slotte zou het heel boeiend zijn om te bekijken op welke andere domeinen gedetineerden van de DVA zouden kunnen participeren. We hebben al een eerste overleg gehad met verschillende actoren om ideeën te delen en te bekijken wat we nog meer kunnen bereiken.